

BRIGITA GELŽINYTĖ

Vilniaus universitetas

M. MERLEAU-PONTY *LA CHAIR DU MONDE* IR SCHELLINGO *BARBARISCHE PRINZIP* GENETINĖS PARALELĖS

Genetic Parallels between M. Merleau-Ponty's
la Chair du Monde and Schelling's *Barbarische Prinzip*

SUMMARY

The article intends to support the idea that the late Merleau-Ponty's turn towards *Naturphilosophie* indicates a significant influence of Schelling's philosophy for his own project of „indirect ontology“ as *chair du monde* phenomenology. R. Bech's and C. Vallier's claims in this respect are supported by a comparison of the ontological implications of Merleau-Ponty's concept of *la chair du monde* and of Schelling's *barbarische Prinzip*. Also, there is in both authors a parallel development of *λόγος* in their criticisms of the primacy of *ratio*. On the one hand, such juxtaposition reveals a genetic link between Schelling's and late Merleau-Ponty's concepts of nature; on the other hand, it also opens the opportunity to once again raise the question of methodological presuppositions and limits of phenomenological inquiry in the context of increasing relevance of *Naturphilosophie*.

SANTRAUKA

Tekste siekiama pagrįsti idėją, jog vėlyvojo M. Merleau-Ponty minties posūkį gamtos filosofijos link žymi ryški Schellingo idėjų įtaka, dėl kurios jis ima plėtoti savo „netiesioginės ontologijos“ projektą kaip *pasaulio kūno* fenomenologiją. R. Becho ir C. Vallierio pozicijas šiuo požiūriu paremia tekste siūloma atožvalga į ontologines Merleau-Ponty *la chair du monde* ir Schellingo *barbarische Prinzip* implikacijas ir *λόγος* kaip *ratio* pirmapradiškumo kritiką, lygiagrečiai plėtojama abiejų autorių darbuose. Viena vertus, toks sugretinimas atskleidžia Schellingo ir vėlyvojo Merleau-Ponty gamtos sampratos sąsajas genetiniu aspektu, kita vertus, atsiveria galimybė daryk iškelti pačios fenomenologijos metodologinių prielaidų ir ribų klausimą vis aktualesnės gamtos filosofijos kontekste.

RAKTAŽODŽIAI: pasaulio kūnas, gamta, subjektiškumas, patyrimas, refleksija, *barbarische Prinzip*.
KEY WORDS: *la chair du monde*, nature, subjectivity, experience, reflection, *barbarische Prinzip*.

Savo vėlyvuosiuose tekstuose *Regima Sir neregima* (*Le Visible et l'invisible*, 1964), *Akis ir dvasia* (*L'oeil et l'esprit*, 1961), taip pat paskaitose, skaitytose Paryžiuje *Collège de France* (1956–1960) gamtos filosofijos tema, M. Merleau-Ponty tęsia savo fenomenologinius kūniškumo ir patirties tyrinėjimus savaip juos radikalizuodamas, t. y. fenomenologijai išskeldamas ontologinius orientyrus. Čia jis plėtoja, anot jo paties, „netiesioginės ontologijos“ projektą, pagrindine jos ašimi laikydamas *la chair du monde* sąvoką¹, kuri leidžia išvengti radiklios perskyros tarp to, kas imanentiška refleksijai, ir to, kas esti anapus konceptualaus mąstymo ribų. Tad neatsitiktinai savo *Collège de France* 1951–1960 m. paskaitose Merleau-Ponty ypatingą dėmesį skyrė Schellingo idėjoms, siedamas jas su savais iki-refleksyvaus ar iki-racionalaus pagrindo ieškojimais, patyrimo analize ir meninės kūrybos nagrinėjimais, kadangi būtent tai žymėjo jo pozicijos kaitą. Kaip pažymi ir J. M. Bechas, Merleau-Ponty perima nuostatą, kad „tik gamtinės tikrovės permąstymas gali paskatinti ontologijos plėtojimąsi. Anksčiau gamta priklausė nuo pirmaprādės *être brut* supratimo, o dabar ši plotmė tapo pajungta gamtos sampratai.“²

Schellingas, plačiausiai vis dar žinomas kaip vokiečių idealizmo atstovas,

plėtodamas savo tapatybės ir gamtos filosofijos projektus, o vėliau juos transformuodamas³, taip pat meta iššūkį jau spėjusiems nusistovėti to meto idealistinės ir sisteminės filosofijos kanonams pateikdamas savąją iki-refleksyvio būties, įvardijamos kaip *erste Natur* ar *barbarische Prinzip* sampratą, kuri atsiveria kaip karteziškąją *cogito* linija orientuotos subjekto-objekto perskyros ir kantiškąją Fichte's maniera plėtojamą pasyvios ir mechaniškos gamtos sąvokos kritika. Konceptualinę-genetinę Merleau-Ponty ir Schellingo gamtos sampratos paralelę tekste mėginama nubrėžti ją vertinant ontologiniu aspektu, t. y. keliant objektiškumo, subjektiškumo, abipusės jų autonomijos ir tapatumo problemą; ir epistemologiniu aspektu, kuris šiame tekste pateikiamas kaip grynai teorinės/mentalinės/subjektiškos žiūros principo, prioriteto ir autonomijos problema. Šitaip papildomos C. Watkinsono, R. Becho ir C. Vallierio pozicijos šiuo požiūriu, tačiau polemizuojama su P. Burke'u, kuris yra linkęs pabrėžti Merleau-Ponty originalumą ir jo bei Schellingo sampratų skirtumus nei sąsajas. Tekste siekiama parodyti, kad Schellingo gamtos samprata turėjo ypatingą reikšmę vėlyvojo Merleau-Ponty minties raidai ir kaitai.

EXEMPLAR SENSIBLE IR ERSTE NATUR

Nors Schellingas ir Merleau-Ponty analogiškas problemas sprendė skirtingais būdais, vienas tai darė idealizmui norėdamas suteikti tvirtą pagrindą, kitas – siekdamas absoliučiai išnaudoti fenomenologijos galimybes, jų sprendi-

mo būdas vis dėlto leidžia aptikti glaudžių sąsajų. Merleau-Ponty kuria savąjį pasaulio kūno ontologijos projektą, savotišką ontologiją dar iki ontologijos ar meta-ontologiją kaip gamtos filosofiją, itin artimą dar Schellingo iškeltoms idė-

joms. Pasaulio kūnas, anot Merleau-Ponty, „nėra materija, nėra sąmonė, nėra substancija. Tam, kad galėtume jį apibrėžti, mums reikalinga sena sąvoka „elementas“ ta prasme, kuria ji buvo vartojama kalbant apie vandenį, orą, žemę ir ugnį, t. y. pati bendriausia sąvoka, vidurio kelias tarp erdvei ir laikui priklausančio individo ir idėjos; tai įkūnytas principas, suteikiantis būčiai jos būdą visur, kur tik būtis pasirodo. Šiuo požiūriu pasaulio kūnas yra būties elementas.“⁴ Bet koks patyrimo momentas, kaip patiriamčiojo ir patiriamojų, suvokiančiojo ir suvokiamojų įvykis, yra vieno universalaus pasaulio kūno atsivėrimo vieta.

Savo ruožtu Schellingas, beveik pusantro šimtmečio anksčiau plėtodamas savąją transcendentalinio idealizmo sistemą⁵, taip pat mėgino mąstyti anapus subjekto-objekto ir sąmonės-gamtos perskyros Merleau-Ponty itin artima trajektorija. Reikalaudamas iš naujo iškelti subjekto egzistavimo klausimą ir nuolat pabrėždamas, kad modernioji filosofija „užmiršo“ gamtą naiviam subjekto narciziškumui suteikdama nepagrįstą privilegiją veikti nelygstamo, pirminio ir absoliutaus pagrindo pavidalu, jis taip pat iškelia gamtos kaip begalinės potencijos ir aktualumo, save produkuojančio produktyvumo sąvoką, dėl dinaminės sintezės susiejančią ir tuo pat metu atskiriančią gamtos ir sąmonės polių. Ir tai nėra joks pasaulinis protas ar visuotinė dvasia, jokia idėja, nė grynoji materija. Šis principas Schellingo suvokiamas kaip *erste Natur*, pirminė gamta, visa ko, bet kokių perskyrų ir dualizmų, paties λόγος, sąmonės ir refleksijos radimosi galimybė, su kuria ji niekada nesutampa,

nes jai taip pat būdingas neišvengiamas dvilypumas: „bendroji gamtos išraiška yra tapatybės dvejybė ir dvejybės tapatybė. <...> visos priešpriešos gamtoje virsta viena pirmine priešprieša. Tačiau jei vėl šioje priešpriešoje nebūtų vienvės, gamta negalėtų egzistuoti visa savyje. Taigi jokia vienovė be skirties ir jokia skirtis be vienovės gamtoje negali būti pamąstyta. Viena visuomet privalo prasidėti nuo kito.“⁶ Tai yra į nieką neberedukuojamas *prius*, plotmė, kurioje refleksija visuomet pasirodo „uždelstu“ pavidalu, kadangi ji pati kaip tokia tėra išvestinė pirminės gamtos arba to, kas Schellingo įvardijama *Unvordenklichkeit*, atžvilgiu kaip jos priešprieša, be kurios nei viena, nei kita negalėtų egzistuoti.

Šis dvilypumas iš esmės atitinka tai, ką Merleau-Ponty plėtoja tekste *Regima ir neregima*. Kaip pažymi C. Watkinsonas, Merleau-Ponty kuria savotišką ontologinę „diplopiją“, t. y. „dvių ontologinių pozicijų prisiėmimą tuo pat metu, kurios viena kitą tuo pat metu teigia ir neigia. Tai dvi gamtos sampratos, kurių viena pabrėžia jos apibrėžtumą ir skaidrumą, o kita – į nieką nesuredukuojamą faktiškumą. Nors sintezė ir negalima, šis dualizmas nestabilus. <...> filosofijos užduotis yra pateikti tokią būties sampratą, kurioje jos vidiniai prieštaravimai, būdami nei peržengti, nei priimti, vis dar turėtų savo reikšmę.“⁷ Tačiau ši paradoksali įtampa pasirodo ne kaip trūkumas, o veikiau sprendimas, neleidžiantis priimti nė vieno iš kraštutinių. Taip išlaikoma žiūra, kuri nėra nei viską imanentizuojanti grynai subjektinė refleksija, nei iki-subjektinė. Tai nuolat save neigiantis ir šitaip generuojamas santykis. Neįma-

noma suvokti nei gryno subjekto, nei grynios gamtos. Merleau-Ponty „pasaulio kūnas“, kaip ir Schellingo „gamta“, nebėra daiktams ar sąmonei priešstatytas ir juntantis vidumi *sub-iectum* (*subicio* – išmestas priešais, po, šalia). Tai ekstatiškas kūnas, į pasaulį nusidriekęs begalinis jo paties jautrumas ar imlumas, *Exemplar sensible*. Kaip taikliai pažymi ir A. Rotundo, „apibrėždamas gamtą percepcijos kategorijomis, Merleau-Ponty galėjo apibūdinti ją kaip visybės viso to, kas dar tik ketina pasirodyti, tapsmą, t. y. kaip stokojančią visybę“⁸. Tokio atviro ir ekstatiško receptyvumo situacijoje nebeiškyla reprezentatyvumo problema, kadangi pati reprezentacijos galimybė kyla iš kur kas pirmapradiškesnės gamtos būklės – laukinės būties, kuriai apskritai netaikytinos jokios perskyros.

Schellingas iš esmės kritikuoja kantiškąją transcendentalinę gamtos sampratą, kuri traktuoja gamtą tik kaip galimų patyrimo *objektų* visumą. Tokia siaura ir objektiškai orientuota gamtos samprata palieka aibę neišspręstų problemų. Abejonė teorinio mąstymo ir apskritai sąmonės savigrindos ir jos refleksijos galia, kurią iki kraštutinumo radikalizavo daugelis Apšvietos epochos autorių, Schellingo darbuose tampa iš pačių pagrindų kvestionuojama prielaida, žengiant kur kas toliau, nei tai darė Kantas. Jis atskleidžia struktūrinę sąmonės refleksijos paradoksalumo matricą tuo parodydamas, jog vidinė sąmonės dialektika nuolat patenka į neišsprendžiamas prieštaras, atsiranda subjekto autoreferentiškumo problema, solipsizmo pavojus, jo neskaidrumas, susvetimėjimas su pačiu savimi ar subjektišku-

mo objektyvavimas. Šioms refleksijos implikacijoms Schellingas pateikia alternatyvų interpretacinį modelį, ir tai Merleau-Ponty palieka didžiulį įspūdį⁹. Galima tik pritarti ir išplėsti R. Vallierio mintį, jog Schellingas dar iki paties Merleau-Ponty, kuris tai pateikė eidamas kitu keliu, ėmėsi paskutiniosios fenomenologijos užduoties – būtent klausimo, kaip mąstyti gamtos pasaulį, kuriame save atrandame? Koks yra fenomenologijos santykis su tuo, kas yra dar *iki* fenomenologijos ir ontiškumo plotnės, kas nepriklauso suvokimo/sąmonės filosofijai ir kas nėra steigiamą pačios suvokimo/sąmonės?¹⁰ Jei išties Merleau-Ponty formuluoja hyper-dialektikos (pačios dialektikos dialektiškumo) principą, kuriuo remiantis būtis nebėra mąstoma propoziciškai, taikant tezės-antitezės-sintezės dinaminę struktūrą, tačiau suvokiant, jog „kiekvienas teiginys jau yra idealizavimas, kad būtis nėra sudaryta iš tokių idealizavimų/idėjų ir teiginių, kaip kad tikėjo senoji logika, bet iš visumos vienovės, kurioje apibrėžtumas nepasirodo niekaip kitaip, kaip tik tendencija“¹¹, tai Schellingas, savo ruožtu polemizuodamas su redukcionistinėmis hegelizmo tendencijomis, taip pat siekia įsigauti anapus refleksinio mąstymo: tai turi būti kur kas daugiau nei sąvoka galimybės plotnėje, daugiau nei dialektika žaidžiančios ir visomis galimybėmis manipuliuojančios minties rezultatas. Tai privalo būti pati ištaka, egzistencijos ir aktualumo principas¹². Taigi kaip alternatyvą kantiškajam požiūriui Schellingas pateikia savąją gamtos filosofijos koncepciją, kuria remiantis gamta suvokiama nebe kaip pasyvi ir inertiška materi-

ja, dėsnių ir objektų visuma, dominuojama refleksyvaus, instrumentinio ir scientistinio žvilgsnio, tačiau kaip paties žmogiškumo ir jo subjektyvumo aktualus dinaminis pagrindas, laisvai kuriančių spontaniškų jėgų visuma¹³.

Žinoma, visa tai Schellingas atranda eidamas kiek kitu keliu nei Merleau-Ponty, būtent – jis kelia pažinimo klausimą ir siekia paaiškinti nebe daikto savaime ir reiškinių santykį, o tą akivaizdybę, jog žmogaus suvokimas ir gamta esti pirmapradiškai susiję bendramačiai dalykai. Šis bendramatiškumas yra būtinas, nes be jo negalėtume paaiškinti nei mūsų gebėjimo atpažinti daiktus, nei galimybės paskirybėje išvėlgti bendrybę, atlik-

ti sintezės ar patirti estetinio išgyvenimo. Čia Schellingui svarbesnė tampa nebe Kanto *Grynojo proto kritika*, o *Sprendimo galios kritika*, atverianti kelią nebe kognityvinio, o estetinio mąstymo perspektyvai, kurioje nebetenka galios tradicinė medijuota subjekto-objekto perskyra. Objektinis mąstymas yra sintetinis, tačiau tam, kad būtų įmanomi sintetiniai sprendiniai, pirma turi egzistuoti *skirtingi* ir nesutampantys elementai, kuriuos reikėtų tarpusavyje susieti, o tam, kad šitai būtų įmanoma, yra būtinas bendras jų siejimo pagrindas, kuris negali glūdėti vien tik kuriame nors iš jų ir kuriam racionalumas kaip toks tėra *terminus ad quem*, o ne *terminus a quo*.

L'ETRE BRUT IR ABGRUND

Schellingo gamtos kaip savižinos proceso ir Merleau-Ponty sampratų takoskyrą pastebi ir C. Culbertson, savo interpretacijoje mėgindama atskleisti Merleau-Ponty pozicijos nenuoseklumą – esą šis subjekto ypatybes tiesiog perkėlęs gamtai¹⁴. Tačiau su tuo sutikti sunku, kadangi Merleau-Ponty, nepaisant skirtingų užmojų, vis dėlto nuosekliai laikosi Schellingo samprotavimui būdingos logikos. Merleau-Ponty, kaip ir Schellingui, rūpi pabrėžti tai, kad subjekto subjektiškumo galios neįmanoma redukuoti vien į paties subjekto aktyvumą ir tapatumą nepatenkant į prieštaras¹⁵ – jį sąlygoja kur kas pirmapradiškesnis įvykis, kuris pats savaime lieka atviras, nebylus ir paslaptingas. Schellingas teigia, jog „šis aktyvumas nėra apribotas vien intuicija (kaip žinoma, tokią objektą pozicijuojančią ir priešstatančią [intelekt-

tualinę] intuiciją kritikavo ir Merleau-Ponty. – B. G.), arba subjekto aktyvumu, kadangi kaip nors apribotas, šis aktyvumas liaujasi būti subjekto aktyvumu ir tampa daiktu savaime. Šis juntantis aktyvumas nuo šiol pats yra juntamas ir todėl nebejuntantis. Vien tik pats jutimas kaip toks yra beribis.“¹⁶ Analogiškai samprotauja ir Merleau-Ponty, teigdamas, kad gamtos kaip pirmapradžio patyrimo, juntančio ir juntamo aktyvumo sampratą interpretuojant pasaulio kūno požiūriu, ši pasirodo kaip „unikalus būties atsivėrimo būdas, be jokio pozityvumo, išsaugant neapibrėžtumą ir transcendentiją. <...> manyje šis įgimtas anonimiškumas, perskrodžiantis viską visur ir visada, save atveria tiek kaip paskirybę, bendrybę ar terpę“¹⁷. Tai atvertis tokios dimensijos, kuri, sykį atverta, niekaip nebegali būti iki galo apibrėžta ir išsprę-

ta. Todėl neatsitiktinai būtent meno kūrinys tiek Schellingui, tiek Merleau-Ponty, pasirodo kaip tokios atverties autentiškiausia išraiška. Tai vieta, kurioje pavienio kūryba sutampa su gamtos kūryba, kurioje žvelgiame ne į kažką, bet *pro* kažką. Objektškumas įveikiamas per meno kūrinio patirtį ir kūrybos įkvėpimą, anot Merleau-Ponty, pasirodo kaip pats „būties įkvėpimas ir iškvėpimas, būties alsavimas; veiksmas ir kėsmas atskiriami taip sunkiai, jog nebežinia, kas regi, o kas regima, kas tapo, o kas tapoma“, kuriame „gamta pasako tai, ką ji nori pasakyti, bet nesako“¹⁸. Schellingui gamta taip pat pasirodo kaip tai, iš ko kyla ir kieno akivaizdoje teorinis protas atranda savo ribotumą ir praranda galią, kas pasirodo mums svetima, kas veikia chaotiškai ir destruktiviai. Filosofija šiuo atveju nebetrionfuoja beikonišku žinojimo galios patosu. Žmogui veikiau iškyla uždavinys įveikti „prieštaravimą tarp to, kas sąmoninga ir nesąmoninga mummyse, prieštaravimą, kuris inspiruoja artistinį polėkį; vien tik menui yra suteikta galimybė įveikti šį susipriešinimą ir nuraminti mūsų nuolatinį veržimąsi“¹⁹. Genialumas Schellingui pasirodo šios esminės tarpinės būsenos, kurioje išnyksta visos prieštaros ir perskyros, išraiška. Joje įsikuria laisvai kurianti gamta, kurios gaivališka laisvė nebeprieštarauja protui. Iš esmės tą patį turi omenyje ir Merleau-Ponty, teigdamas, kad „žmoguje daiktai patys save suvokia, tačiau šis santykis yra abipusis: žmogus lygiai taip pat yra ir daiktų sąmonėjimo tapsmas“²⁰. Jis taikliai pažymi, jog „Schellingo filosofija siekia atkurti mūsų ir gamtos, suvokiamos kaip organizmas,

vienovę, nesąlygotą subjekto-objekto perskyros. Tačiau ši vienovė yra neišvengiamai suardyta refleksijos, todėl būtina ją „sugražinti“²¹.

Nors Merleau-Ponty dėmesio centre yra pirmiausia ankstyvojo Schellingo gamtos ir meno filosofijos idėjos ir nors jis kritiškai vertina galutinę jų realizavimo formą, vis dėlto pravartu pažvelgti į kiek vėlesnių Schellingo tekstų reikšmę Merleau-Ponty minties raidai. Svarbu tai, jog tos išvalgos, kurias Schellingas plėtoja gamtos filosofijos kontekste, iškeldamas gamtos kaip aktyvaus dinaminio pagrindo, iki-refleksyvos ir neobjektiškos būties reikšmę, vėlesniu laikotarpiu yra išplėtojamos iki kraštutinumo. Pagrindo ir tapatybės klausimas Schellingo *Žmogaus laisvės filosofijoje* jau nebėra vien akcento, pirmapradiškumo ar būdo klausimas. Šis klausimas čia keliamas peržengiant tradicinės metafizikos diskurso rėmus, kuriuose esmės ir pagrindo būtinybė yra akivaizdi, tad ir klausimas apie esmę ir pagrindą laikomas legitimiū, pripažįstant galimybę ir prievolę į jį atsakyti. Schellingas *Žmogaus laisvės filosofijoje* kelia paties pagrindo „pagrindiškumo“ klausimą. Kalbant Merleau-Ponty terminais, *lêtre brut*, laukinė gamta-būtis čia pasirodo dar labiau „sulaukėjusi“. Suvokdamas, jog nėra galimybės pagrįsti paties pagrindo, Schellingas vartoja bepagrindybės (*Ungrund*) sąvoką, kuri mąstymo ir refleksijos galią tik dar labiau apriboja konstatuodama žmogaus padėties neapibrėžtumą, pirmapradžių ir aktualių apibrėžčių nutolimą. Kaip pažymi ir pats Merleau-Ponty, „Schellingas nori prieiti prie to, kas „nesuvokta“, *unbewusst*, sukurti ne gamtos mokslą, o

iki-refleksyvos būties fenomenologiją²². Šiuo atžvilgiu Merleau-Ponty, savo tekste *Regima ir neregima* nagrinėdamas sąvokų ir idėjų, kaip to, kas neregima, radimosi galimybę, yra artimas Schellingui, ir nors jis vis dar akcentuoja kūniškumo elementą, tačiau, atskirtas nuo refleksijos ir teorinio mąstymo, šis kūniškumas taip pat gali būti suprastas tik iki-predikatyvumo plotmėje: „Tiesioginė ir dvilypė perskyra tarp regimo ir neregimo, tarp tįsumo ir mąstymo, yra panaeigta, nes jie yra vienas kito išvirkščioji ir antroji pusės, ir vienas visuomet esantis už kito.“²³ Mintis yra tik kita išvirkščioji to paties regėjimo pusė, sublimuotas kūnas ir todėl lygiai tiek kiekvienas yra priklausomas nuo kito, vienas jau glūdi kitame ir negali būti atskirtas. Stulbinamai panašiai šią mintį formuluoja Schellingas, reikalaudamas pripažinti refleksijos priklausomybę nuo to, kas jai visuomet yra radikaliai svetima ir neveikiama ir kas taip pat suvokiama kaip „išvirkščia idėja“ (*Umgekehrte Idee*).

Toji bedugnė (*Abgrund*) ar nesiskyrimas (*Indifferenz*), apie kuriuos kalba Schellingas, nėra nei chaosas, nei pirminė tvarka, substancija ar dėsniš, o veikiau tai, kas pats savaime neturi jokio pavidalo ir jokio predikato, bet visuomet „jau“ yra (*grundlos Existierendes* arba *barbarische Prinzip*). Šią idėją perima ir Merleau-Ponty: „kūnas yra tai, kas, kaip Schellingo gamta, „jau visada yra čia pat“ kaip būties perteklius, o ne būties sąmonė“²⁴. Toji bepagrindybė (suprantama kaip daug radikalesnė gamtos apibrėžtis) kaip tokia pati savaime nesudaro jokios pirminės tapatybės, jokios substancijos, kaip bepredikatiškumas, ji su-

ponuoja tik bet kokio predikuojančio santykio *galimybę*. Tai nėra nei idealusis, nei realusis pradas, o yra tai, kame jie dar nesiskiria, nors ir nėra taip, kad jie joje sutaptų ar ko-egzistuotų drauge kaip ją sudarančios priešybės: „iš to „nei – nei“, arba nesiskyrimo išsiveržia dvejybė, esanti visai kas kita nei priešprieša, <...> o *be* nesiskyrimo, t. y. *be* bepagrindybės, nebūtų pradų dvejumo. Vadinasi, užuot šią skirtybę panaikinusi, kaip buvo manoma, bepagrindybė ją tik teigia ir patvirtina.“²⁵ Tad atsižvelgiant į tokią Schellingo pateiktą bepagrindybės principo išsklaidą, kurioje nebeegzistuoja jokia pirminė tapatybė ir kurią veikiau generuoja pati skirtis ir negatyvumas, taip pat ir į anksčiau aptartą suvokimo negatyvumo dinamiką, tenka nesutikti su P. Burke'u, kuris teigia, jog „priešingai nei Schellingas, Merleau-Ponty ontologiją suvokia kaip pastangą atskleisti, kaip tai, kas patyrimo yra tariamai atskirta, laukinės būties plotmėje vis dėlto sudaro chiazmą ir yra amžinai suvienyta ne tapatybės, o abipusio suvokiančiojo ir suvokiamojo nukreiptumo...“²⁶ Akivaizdu, kad Schellingo ir Merleau-Ponty pozicijos šiuo atžvilgiu sutampa.

Vis dėlto tenka pripažinti, kad šis sutapimas yra tik dalinis. Tai, ką Schellingas aptinka kaip „plyšį“, refleksijos pertūkį, jos nepakankamumą, reikalaujančių apriboti racionalumo ir teorinio mąstymo pretenzijas, jo sistemoje galiausiai yra pakankamai funkcionaliai inkorporuojama ir taip „nukenksminama“ – pozityviosios filosofijos projektas²⁷, anot jo, gali ir turi būti įgyvendintas ir užbaigtas. O Merleau-Ponty pasaulio kūno samprata priverčia jį radikaliai reformuluoti pačios filosofijos idėją: „filosofo klausiu-

nėjimo būdas nėra *pažintinis*: būtis ir pasaulis filosofui nėra tie nežinomieji, kuriuos reikėtų apibrėžti jau žinomomis sąvokomis. <...> Filosofijos „objektas“ niekada nepatenkins filosofinio klausimo, nes šis patenkinimas atimtų iš jos gelmę ir perspektyvą, kurie jai yra patys

esmingiausi.²⁸ Tačiau akivaizdu, kad nepaisant esamų skirtumų, Schellingo gamtos kaip iki-refleksyvaus dvilypio dinaminio aktyvumo ir aktualybės plotmės samprata yra reikšmingai susijusi su Merleau-Ponty pasaulio kūno koncepcijos iškilimu.

IŠVADOS

Visa tai leidžia teigti, kad nei Merleau-Ponty pasaulio kūno koncepcija, nei Schellingo pirmoji gamta nėra substancija, materija, nei idealusis ar realusis pradai, kuris galėtų būti nusakytas ir pateiktas objektiškai. Tai taip pat nėra kažkas *trečia*, esantis anapus subjekto ir objekto, ir ne pirminė pastarųjų tapatybė, o tai, ko esama dar iki bet kokių perskyrų, dualizmų, subjektinių ir objektinių ryšių, tai būtis, suprantama apeliuojant ne į klasikinę *ύπόστασις* sampratą, o į ek-statinį jos pobūdį. Patyrimo plotmėje Merleau-Ponty laukinės būties samprata ir Schellingo *Ungrund* principas numato tai, kas

„yra“ dar iki refleksijos ir bet kokios artikuliacijos, kas eina pirm racionalumo. Nepaisant skirtingų užmojų ir sistemiskumo pretenzijų, šelingiškoji gamtos kaip dinaminio aktyvumo ir potencijos samprata taip pat artima Merleau-Ponty kūno kaip *latentinės* objektų būsenos idėjai. Viena vertus, tai liudija dar neišnaudoto Schellingo išvalgų potencialo reikšmę šiuolaikiniam diskursui gvildenant gamtos filosofijos, patyrimo, kūno ir sąmonės santykio problemas, kita vertus, taip pat atsiveria platesnių svarstymų perspektyva idealizmo, gamtos filosofijos ir fenomenologijos sampynų kontekste.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Toliau tekste laikomasi lietuviško vertimo „pasaulio kūnas“ (Cf. A. Tamoševičius, Ikiobjektinis santykis su pasauliu M. Merleau-Ponty fenomenologijoje ir džen mąstymo tradicijoje, *Logos* 75, 76. G. Šmitienė, Tradicinės kultūros tyrimas juslinio suvokimo plotmėje. *Tautosakos darbai* XLVII. Vilnius, 2014, p. 15–41).
- ² Josep M. Bech, *Être brut* or Nature: Merleau-Ponty Surveys Schelling. *The Barbarian principle: Merleau-Ponty, Schelling, and the Question of Nature*. Ed. Jason M. Wirth, Patrick Burke. Albany: SUNY Press, 2013, p. 149–189, 149.
- ³ Siekiant išvengti painiavos, kurią gali sukelti Schellingui būdinga pozicijos kaita, būtina pažymėti, jog šiame tekste iš esmės remiamasi šiai tematikai reikšmingais trimis Schellingo dar-

bais: 1799 m. pasirodžiusiu *Pirmieji gamtos filosofijos sistemos pagrindai*, 1800 m. veikalu *Transcendentalinio idealizmo sistema*, 1809 m. traktatu *Žmogaus laisvės filosofija* ir 1841–1845 m. Berlyno paskaitų ciklu *Apreiškimo filosofija*.

- ⁴ Maurice Merleau-Ponty, *The Visible and the Invisible*. Evanston: Northwestern University Press, 1969, p. 139.
- ⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog visiškai kitokią nei to paties pavadinimo Kanto ar Fichte's sistemą. Savąją pats Schellingas vadino realiuoju idealizmu, išvestu iš realizmo. Taip pat būtina pažymėti, jog Schellingui taip pat būdinga specifinė filosofijos sistemiskumo samprata, kuri yra iš esmės susijusi su laisvės problema (cf. F. W. J. Schelling, *Žmogaus laisvės filosofija*. Vilnius: Pradai, 1995).

- ⁶ Friedrich W. J. Schelling, *Erster Entwurf eines Systems der Naturphilosophie. Sämtliche Werke. Abt. 1. Bd. 3.* Stuttgart. Augsburg: J. G. Cotta-scher Verlag, 1858, S. 180.
- ⁷ Christopher Watkin, *Phenomenology or Deconstruction?: The Question of Ontology in Maurice Merleau-Ponty, Paul Ricoeur and Jean-Luc Nancy.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009, p. 30.
- ⁸ Alessio Rotundo, *Conception of nature as foundation of a non-fundamental ontology: Merleau-Ponty between the Nature lectures and The Visible and the Invisible, Metodo. International Studies in Phenomenology and Philosophy*, Vol. 1, nr. 2. Milano, 2013, p. 185–196, p. 195.
- ⁹ Maurice Merleau-Ponty, *Nature – Course Notes from the Collège de France.* Evanston: Northwestern University Press, 2003, p. 36–39.
- ¹⁰ Robert Vallier, *Être sauvage and the Barbarian Principle: Merleau-Ponty's Reading of Schelling. The Barbarian principle: Merleau-Ponty, Schelling, and the Question of Nature.* Ed. Jason M. Wirth, Patrick Burke. Albany: SUNY Press, 2013, p. 122.
- ¹¹ Merleau-Ponty, *The Visible and the Invisible*, p. 94.
- ¹² Friedrich W. J. Schelling, *Philosophie der Offenbarung. Sämtliche Werke. Abt. 2. Bd. 3.* Stuttgart, Augsburg: J. G. Cotta-scher Verlag, 1858, S. 62–68, 73–81.
- ¹³ Schelling, *Erster Entwurf eines Systems der Naturphilosophie*, S. 241
- ¹⁴ Carolyn Culbertson, *Nature and Self-Knowledge: On Schelling's Ambiguous Role in Merleau-Ponty's The Concept of Nature". The Barbarian principle: Merleau-Ponty, Schelling, and the Question of Nature.* Ed. Jason M. Wirth, Patrick Burke. Albany: SUNY Press, 2013, p. 225–241.
- ¹⁵ Tai Schellingas dar anksčiau detaliai parodė kritikuodamas Fichte's subjektyvųji idealizmą (Cf. Schelling 2000; G. W. F. Hegel, 1981. *Differenz des Fichte'schen und Schelling'schen Systems der Philosophie.* Leipzig: Philipp Reclam Verlag.).
- ¹⁶ Friedrich W. J. Schelling, *System des transcendentalen Idealismus.* Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2000, S. 264.
- ¹⁷ Merleau-Ponty, *The Visible and the Invisible*, p. 214.
- ¹⁸ Maurice Merleau-Ponty, *Akis ir dvasia.* Vilnius: Baltos Lankos, 2005, p. 58.
- ¹⁹ Schelling, *System des transcendentalen Idealismus*, 2000, S. 298.
- ²⁰ Merleau-Ponty, *Nature – Course Notes from the Collège de France*, p. 43.
- ²¹ Ten pat, p. 46.
- ²² Ten pat, p. 41.
- ²³ Merleau-Ponty, *The Visible and the Invisible*, p. 154.
- ²⁴ Merleau-Ponty, *Nature – Course Notes from the Collège de France*, p. 38.
- ²⁵ Friedrich W. J. Schelling, *Žmogaus laisvės filosofija.* Vertė A. Tekorius. Vilnius: Pradai, 1995, p. 110–111.
- ²⁶ Patrick Burke, *Creativity and the Unconscious in Merleau-Ponty and Schelling. Schelling Now: Contemporary Readings.* Ed. Jason M. Wirth. Indianapolis: Indiana University Press, 2004, p. 199.
- ²⁷ Tai vėlyvojo Berlyno paskaitų (1841–1845) Schellingo užmojis. Jis atskiria negatyviają ir pozityviają filosofiją. Pirmoji, *philosophia ascendens*, kylanti iš „apačios“, t. y. apriorinė, išvedama dedukciniu būdu, naudojanti regresinį metodą ir tarps-tanti vien loginės būtinybės plotmėje. Priešinama pozityviajai, *philosophia descendens* (pažodžiui – „besileidžianti nuo viršaus“), konstruojamai *a posteriori* progresiniu metodu (cf. F. W. J. Schelling, *Philosophie der Offenbarung. Sämtliche Werke. Abt. 2. Bd. 3.* Stuttgart, Augsburg: J. G. Cotta-scher Verlag, 1858, S. 75–105).
- ²⁸ Merleau-Ponty, *The Visible and the Invisible*, p. 101.